

תחילת זמן תפילת שחרית

תוספות הרא"ש מסכת ברכות דף כו עמוד א

עד חצות. ותחלת זמנה נראה לי משיעלה ברק השחר והאיר פני המזרח מידי דהוה אתמיד של בקר, אף על גב דעיקר מצותה עם הנץ החמה כדכתיב ייראוך עם שמש מ"מ אם התפלל בזו השעה יצא, והתנא לא חש לפרשו דמילתא דפשיטא היא כיון דזמן המאוחר שלה הוא בזמן התמיד ה"ה בזמן המוקדם.

5

שולחן ערוך אורח חיים הלכות תפלה סימן פט סעיף א

זמן תפלת השחר, מצוותה שיתחיל עם הנץ החמה, כדכתיב: ייראוך עם שמש (תהלים עב, ה) ואם התפלל משעלה עמוד השחר והאיר פני המזרח, יצא. ונמשך זמנה עד סוף ד' שעות שהוא שלישי היום. ואם טעה, או עבר, והתפלל אחר ד' שעות עד חצות, אף על פי שאין לו שכר כתפלה בזמנה, שכר תפלה מיהא איכא

פרי חדש אורח חיים סימן פט

10

ואם התפלל משעלה עמוד השחר והאיר פני המזרח יצא. המחבר סתם בכאן ולא פירש, והעיקר הוא דשלשה זמנים יש להתחלת זמן התפילה. והנה עיקר מצותה הוא מהנץ החמה וכוותיקין דכתיב [תהלים עב, ה] ייראוך עם שמש. ולכתחילה יכול להתפלל משעלה עמוד השחר והאיר פני המזרח, מידי דהוה אתמיד, ומיהו אם התפלל משעלה עמוד השחר יצא, וכדתנן במגילה [כ, א] וכולן שעשו משעלה עמוד השחר יצא, וגם התמיד אם שחטו משעלה עמוד השחר לא נפסל, אלא שלכתחילה כל דברים שמצותן ביום עיקר הזמן הוא מהנץ החמה, אלא שבתמיד שצריך להקריב כל הקרבנות קודם תמיד של בין הערבים הקדימו זמן מועט קודם הנץ החמה, אבל אם עשו משעלה עמוד השחר פשיטא דיצא. ודלא כדמשמע מדברי רבינו ירוחם ז"ל [נתיב ג ח"ג] שהביא בב"י [ד"ה זמן] ומדברי המחבר ז"ל וזה פשוט:

ביאור הלכה סימן פט סעיף א

20

* יצא - היינו בדיעבד כמו שכתבתי במ"ב וכן העתיקו הרבה אחרונים והפר"ח חולק על השו"ע וס"ל דמשהאיר הוא זמנה לכתחלה רק לוותיקין הוא קודם הנץ ואמנם לפי מה שכתבנו למעלה דקודם שהאיר לא יצא אף בדיעבד א"כ מוכח מכל הפוסקים דאף אחר שהאיר לכתחלה אין להתפלל דזהו עדיין בכלל עה"ש גם אין נ"מ בכל זה לדינא לדידן דדבריו הוא רק לעיקר מצות תפלה אבל לפי מה שכתבנו מישראל נוהג וזהיר לכתחלה לסמוך גאולה לתפלה איך יכול לכתחלה להתפלל תיכף משיאיר היום הא צריך לקרות ק"ש וברכותיה ובדידהו בעינן דוקא עד שיכיר את חבירו ברחוק ד"א וכנ"ל בסימן נ"ח אך לאחר הזמן הזה אפשר דאין למחות ביד הנוהגין להקל עיין בב"ח ודרישה מה שכתבו לדעת רי"ו ועיין לעיל בסימן נ"ח בבה"ל אך למצוה מן המובחר לכ"ע אין להתפלל י"ח קודם הנץ:

25

ברכות פרק רביעי שיעור 2

מאיר ליכטנשטיין

אוהל יונה מנחם ©

תשלומין

משנה מסכת סוכה פרק ב משנה ו

30

ועוד אמר רבי אליעזר מי שלא אכל לילי יום טוב הראשון ישלים בלילי יום טוב האחרון וחכמים אומרים
אין לדבר תשלומין על זה נאמר (קהלת א') מעוות לא יוכל לתקון וחסרון לא יוכל להמנות :

תלמוד בבלי מסכת חגיגה דף ט עמוד א

משנה. מי שלא חג ביום טוב הראשון של חג - חוגג את כל הרגל, ויום טוב האחרון של חג. עבר הרגל ולא חג
- אינו חייב באחריותו, **על זה נאמר מעוות לא יוכל לתקון וחסרון לא יוכל להמנות.** רבי שמעון בן מנסיא
אומר: איזהו מעוות שאינו יכול להתקן - זה הבא על הערוה והוליד ממנה ממזר. אם תאמר בגונב וגוזל -
יכול הוא להחזירו ויתקן. רבי שמעון בן יוחי אומר: אין קורין מעוות אלא למי שהיה מתוקן בתחילה
ונתעוות, ואיזהו זה תלמיד חכם הפורש מן התורה.

35

גמרא. מנהני מילי? אמר רבי יוחנן משום רבי ישמעאל: נאמר עצרת בשביעי של פסח, ונאמר עצרת בשמיני
של חג, מה להלן **לתשלומין** - אף כאן לתשלומין. מופנה, דאי לאו מופנה - איכא למיפרך: מה לשביעי של
פסח - שכן אינו חלוק משלפניו, תאמר בשמיני של חג שחלוק משלפניו, לאיי, אפנויי מופנה. מכדי, מאי עצרת
- עצור בעשיית מלאכה, הכתיב לא תעשה מלאכה, עצרת דכתב רחמנא למה לי? אלא שמע מינה לאפנויי.
ותנא מייתי לה מהכא, דתניא: וחגתם אתו חג לה' שבעת ימים, יכול יהא חוגג והולך כל שבעה - תלמוד לומר
אתו, אותו אתה חוגג, ואי אתה חוגג כל שבעה. **אם כן למה נאמר שבעה - לתשלומין.** ומנין שאם לא חג יום
טוב הראשון של חג שחוגג והולך את כל הרגל ויום טוב האחרון - תלמוד לומר בחדש השביעי תחגו אתו. אי
בחדש השביעי - יכול יהא חוגג והולך החדש כולו? תלמוד לומר: אתו - אותו אתה חוגג, ואי אתה חוגג חוצה
לו.

40

45

ומאי תשלומין? רבי יוחנן אמר: תשלומין לראשון, ורבי אושעיא אמר: תשלומין זה לזה. מאי בינייהו? -
אמר רבי זירא: חיגר ביום ראשון ונתפשט ביום שני איכא בינייהו. רבי יוחנן אמר: תשלומין לראשון, כיון
דלא חזי בראשון - לא חזי בשני. ורבי אושעיא אמר: תשלומין זה לזה. אף על גב דלא חזי בראשון - חזי בשני.

50

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף צג עמוד א

תנו רבנן: חייב כרת על הראשון, וחייב כרת על השני דברי רבי. רבי נתן אומר: חייב כרת על הראשון, ופטור
על השני. רבי חנניא בן עקביא אומר: אף [על] הראשון אינו חייב כרת אלא אם כן לא עשה את השני. ואזדו
לטעמייהו, דתניא: גר שנתגייר בין שני פסחים, וכן קטן שהגדיל בין שני פסחים - חייב לעשות פסח שני. דברי
רבי. רבי נתן אומר: כל שזקוק לראשון - זקוק לשני, כל שאין זקוק לראשון - אין זקוק לשני. **במאי קמיפלגי?**
רבי סבר: שני רגל בפני עצמו הוא, רבי נתן סבר: שני תשלומין דראשון הוא, תקוני לראשון לא מתקין ליה.
ורבי חנניא בן עקביא סבר: שני תקנתא דראשון הוא.

55

תוספתא מסכת ברכות (ליברמן) פרק ג הלכה ו

יכול יהא מתפלל והולך כל היום כולו פרש בדניאל וזימנין תלתא ביומא וגוי יכול כשבא לגולה ת"ל כל קבל
די הוה עבד מן קדמת דנא יכול יהא משמיע קולו פרש בחנה שני וחנה היא מדברת על לבה **יכול יהא כוללן**
כולן בבת אחת פרש בדוד שני ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה ערב זו תפלת ערבית בקר זו תפלת שחרית
וצהרים זו תפלת מנחה

60

ברכות פרק רביעי שיעור 2

מאיר ליכטנשטיין

אוהל יונה מנחם ©

וחייבין בתפלה **דרחמי נינהו** - מהו דתימא: הואיל וכתוב בה ערב ובקר וצהרים, כמצות עשה שהזמן גרמא דמי - קמשמע לן.

65

פירושו המשנה לרמב"ם מסכת קידושין פרק א משנה ז

וכבר ידעת שכלל הוא אצלינו אין למדים מן הכללות, ואמרו כל רוצה לומר על הרוב, אבל מצות עשה שהנשים חייבות ומה שאינן חייבות בכלל הקפן אין להן כלל אלא נמסרים על פה והם דברים מקובלים, הלא ידעת שאכילת מצה ליל פסח, ושמחה במועדים, והקהל, **ותפלה**, ומקרא מגלה, ונר חנוכה, ונר שבת, וקדוש היום, **כל אלו מצות עשה שהזמן גרמא** וכל אחת מהן חיובה לנשים כחיובה לאנשים.

70

רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק א הלכה ב

ולפיכך נשים ועבדים חייבין בתפלה לפי שהיא מצות עשה **שלא** הזמן גרמא

תשובות רב נטרונאי גאון - ברודי (אופק) אורח חיים סימן כח

ובשביל חולה דלא צלי, יש תשלומין לדבר כד קאיי או לא. תשובה: אי איפשר לומר כן - **השתא משחרית לערבית ליכא תשלומין כלל**, לימים הרבה איפשר. אי אפשר ואסור, **לפי שהתפלה חובת היום היא** וחובת שעה, כיון דעבר יום בטל קרבנו (ברכות כו סע"א), וחולה אנוס הוא

75

סידור רב טעדיה גאון עמ' לא

השביעית ויתפלל או שתי תפלות. וכן אם לא התפלל מנחה יתפלל במעריב שתי תפלות, ואם לא התפלל מעריב יתפלל בבוקר שתי תפלות. וכן אם לא התפלל ערבית וגם לא שחרית, יתפלל במנחה שלש תפלות. ובכל אלה לא

אוצר הגאונים חלק התשובות סימן קס

קס אם א) יש אדם במקום סכנה או חולה ואינו יכול להתפלל אפילו בסוף ימים, מונה אותן תפלות וכולל ביום אחר ומתפלל ואפילו מוכרין ב) לטובה.

80

רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק ג

הלכה א

תפלת השחר מצותה שיתחיל להתפלל עם הנץ החמה וזמנה עד סוף שעה רביעית שהיא שלישית היום, **ואם עבר או טעה והתפלל אחר ארבע עד חצות היום יצא ידי חובת תפלה, אבל לא יצא ידי חובת תפלה בזמנה, שכשם שתפלה מצוה מן התורה כך מצוה מדבריהם להתפלל אותה בזמנה כמו שתקנו לנו חכמים ונביאים.**

85

הלכה ח

כל מי שעבר עליו זמן תפלה ולא התפלל במזיד אין לו תקנה ואינו משלם, בשוגג או שהיה אנוס או טרוד משלם אותה תפלה בזמן תפלה הסמוכה לה, ומקדים תפלה שבזמנה ואחריה מתפלל את התשלומין.

הלכה ט

כיצד טעה ולא התפלל שחרית ועבר חצי היום יתפלל מנחה שתיים, ראשונה תפלת מנחה והשנייה תשלומי שחרית, טעה ולא התפלל מנחה עד ששקעה החמה יתפלל ערבית שתיים, ראשונה ערבית ושנייה תשלומי מנחה, טעה ולא התפלל ערבית עד שעלה עמוד השחר מתפלל שחרית שתיים, ראשונה שחרית והשנייה תשלומי ערבית.

90

95 **טעה ולא התפלל לא תפלה זו ולא תפלה הסמוכה לה אינו משלם אלא אחרונה בלבד**, כיצד טעה ולא התפלל לא שחרית ולא מנחה מתפלל ערבית שתיים ראשונה ערבית והאחרונה תשלומי מנחה, אבל שחרית אין לה תשלומין שכבר עבר זמנה וכן בשאר תפלות. /השגת הראב"ד/ טעה ולא התפלל לא תפלה זו כו'. כתב הראב"ד /א"א/ ראיתי בדעתו שאינו משלם טעות אלא בסמוך לו ולפיכך אמר שחרית אין לה תשלומין שכבר עבר זמנה ודעת יחידית היא זו מפני שראה הענין בסמוכין משחרית למנחה וממנחה לערבית ומערבית לשחרית ואני אין לי להורות בה לא איסור ולא היתר ואם ראה 100 **להשלים ישלים**, אצל אני אומר אם נזכר בסמוכה לה ולא השלים טעותו ורואה להשלים צמולגות אינו משלים מפני שהוא ציטול צמוד, עוד נראה לי שכל אלו התשלומים שאמרו אינם אלא עם התפלה האחרת שצאה בזמנה הואיל ופעם תפלה היא.

כסף משנה הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק ג הלכה א

וכתבו הר"ף והרא"ש ז"ל ואף על גב דליתא לדרבנן דאמרי עד חצות היכא דטעי וצלי לאחר ד' שעות שכר תפלה יהבו ליה שכר תפלה בזמנה לא יהבו ליה. **וני"ל הטעם דכיון דקיי"ל טעה ולא התפלל שחרית מתפלל מנחה שתיים ויוצא י"ח שחרית כ"ש ש עד חצות דאכתי לא מטא זמן תפלת מנחה** אבל אם נזכר אחר שהגיע זמן המנחה מתפלל תחילה תפלת המנחה ואח"כ מתפלל תפלת שחרית. 105

תוספות מסכת ברכות דף כו עמוד א ד"ה טעה

ומיהו אם איחר עד המנחה נראה דעבר זמנו בטל קרבנו כיון ששהה כל כך **ולאחר ב' תפלות לא מצינו שתיקנו חכמים לחזור ולהתפלל אם שכח** ואפילו תפלה אחת אם בטל במזיד לא יוכל לתקן ובסמוך קרי ליה מעוות לא יוכל לתקן. 110

תוספות מסכת ברכות דף כו עמוד א ד"ה איבעיא להו טעה ולא התפלל תפלת מנחה כו'

לא בעי אם טעה ולא התפלל תפלת מוסף דהא ודאי אינו מתפלל בערבית דהיאך יקרא את הקרבנות וכבר עבר זמן מוסף וגם לא תיקנו שבע ברכות של מוסף אלא משום ונשלמה פרים שפתינו ובזה ודאי עבר זמנו בטל קרבנו אבל שאר תפלות דרחמי ניהו ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו ואין כאן עבר זמנו בתפלה אחרת 115

חידושי הרשב"א מסכת ברכות דף כו עמוד א

איבעיא להו טעה ולא התפלל מנחה מהו שיתפלל ערבית שתיים ודוקא מנחה קמבעיא ליה אבל תפלת המוספין פשיטא ליה דאינו משלימה בערב **דכיון שהוא מזכיר קרבן מוסף עבר יומו הוא ועוד דלא שייך הקרבן בלילה והאיך הוא מזכירו. ועוד נ"ל טעם דכל תפלה שהיא נוספת מחמת מאורע היום אין ראוי להשלימה ביום אחר שכבר עבר מאורע היום אבל שאר התפלות כיון שהן ראיות בכל יום יש להן תשלומין** 120

ביום אחר ואסיקנא טעה ולא התפלל מנחה מתפלל ערבית שתיים, וי"מ דדוקא מנחה וכן נמי טעה ולא התפלל שחרית מתפלל מנחה שתיים וכן בשטעה בשל ערבית מתפלל בשחרית שתיים ולעולם משלים הוא בתפלה הסמוכה לה אבל טעה ולא התפלל שחרית אינו מתפלל ערבית שתיים וכן טעה מנחה לא יתפלל בשחרית שתיים, וי"מ דה"ה והוא הטעם וכן נראה, ומיהו דוקא בזמן תפלה לפי שכיון שהוא זמן תפלה והוא עסוק בתפלתו חוזר ומשלים מה שטעה בתפלותיו אבל שלא בזמן תפלה לא שאם לא כן מאי מתפלל ערבית שתיים ומתפלל מנחה שתיים דקאמר לימא טעה ולא התפלל שחרית קודם חצות חוזר ומתפלל לאחר חצות אי נמי טעה ולא התפלל מנחה חוזר ומשלימה כל הלילה הוה ליה למימר. 125

אין הציבור מתפללין תפלת נדבה לפי שאין הציבור מביאין קרבן נדבה, ולא יתפלל אפילו יחיד מוסף שנים אחת חובת היום ואחת נדבה לפי שאין מתנדבין קרבן מוסף,

שו"ת רבי עקיבא איגר מהדורה קמא סימן ט

130

גם לא מצינו דעשה ששונה בכל קודם לעשה שאינה שונה בכל, והרי בברכות (דף כ"ז) היה לפניו שני תפלות מנחה ומוסף מנחה קדים דתדיר, ולא נקיט הטעם דמנחה שונה בכל דנשים חייבות בתפלה ומוסף אינה שונה בכל, דלכאורה נראה דנשים פטורות מתפלת מוסף כיון דנשים לא היו שוקלות אין להם חלק בקרבנות ציבור וכ"מ בת' בשמים ראש סי' פ"ט ע"ש.

תוספות הרא"ש מסכת ברכות דף כו עמוד א

135

דיקא נמי דקתני ביטל ולא קתני טעה. כתב הגאון ז"ל וזה לשונו ביטל מעוות שאינו יכול לתקון הוא ולית ליה אלא שכר רחמי דרשות בעלמא הוא אבל שכר תפלת מצוה לית ליה, משמע דאם רצה לחזור ולהתפלל בערבית שנים לתשלומי מנחה שביטל רשאי ושכר תפלת רחמי אית ליה.

בית הבחירה (מאירי) מסכת ברכות דף כו עמוד א

140

טעה ולא התפלל שחרית מתפלל בשעת המנחה שנים ראשונה לשם מנחה ושניה לתשלומין וכן אם טעה ולא התפלל מנחה אף על פי שנשלם היום ונעתק לו ליום אחר מתפלל בערב תפלה של ערבית וחוזר ומתפלל י"ח לתשלומין תפלת המנחה ששכח ואין אומרים עבר יומו בטל קרבנו שהרי אף איברים ופדרים שמתעכלין כל הלילה מקרבן היום שעבר הם בד"א בשטעה ושכח אבל בטל במזיד הואיל והגיע זמן תפלה אחרת אין לו תקנה לתפלת מצוה אלא שכתבו גאוני הראשונים שמתפלל בבקשת רחמים דרך רשות:

... וכן כתבו שאין תשלומין אלא לתפלה אחת על הדרך שביארנו ואם שכח ערבית ושחרית רצופין אין אומרים יתפלל מנחה ג' שאין תשלומין אלא לאותה תפלה הסמוכה למנחה זו וכן בכלם וגדולי המפרשים חולקים לומר אף לג' אף לד' אלא שהוא צריך להתפלל אותה בתורת נדבה ובא להשמיענו שאין צריך לחדש דבר בהם שהטעות פוטרו מן החדוש:

145

מוסף הואיל וזמנה כל היום י"א שאף לדעת האומר שאין תשלומין אלא לאחת אם שכח מוסף ומנחה יתפלל ערבית ג' הואיל וזמן המוסף והמנחה חיובם כאחד שהרי זמן המוסף כל היום ויש מפקפק לומר שמא אין יכול לשלם דבר במוסף הואיל ואינו בא נדבה אינו בא לתשלומין וכן יש מי שמספק אם יש לצבור תשלומין אם לאו ומ"מ בראשונה מצאתי לקצת גאונים שאם עבר היום אין לה תשלומין שהמוסף עיקרו להזכרת קרבן ואין קרבן בלילה וכן כתבו בכל תפלה הנוספת מחמת מאורע שביום שאם עבר היום אין בה תשלומין שאין תשלומין אלא לתפלות הראויות לכל יום ומ"מ קשה לי לדבריהם של שבת במוצאי שבת:

רבינו יונה על הרי"ף מסכת ברכות פרק ד - תפילת השחר [המתחיל בדף יח עמוד א]

155

הנכון כמו שאומרים רבני צרפת ז"ל והוא ג"כ דעת רבינו משה ז"ל מיהו אם ירצה להתפלל אותה בתורת נדבה ושיחדש בהם שום דבר הרשות בידו ונכון לעשות כן:

מרומי שדה מסכת ברכות דף כו עמוד א

מכאן ואילך שכר תפלה יהבי ליה, שכר תפלה בזמנה לא יהבי ליה, כתב הרי"ף והרא"ש דה"ה אחר שעה ד' לר' יהודא עד חצות הכי הוא. ולא נתבאר מהיכא מוכח הכי. דכאן לא מיירי הגמ' אלא במתפלל מנחה שנים, והשניה היא בהשלמה בשעת זמן תפלה שניה, אבל שלא בזמן תפלה שניה אי אפשר להתפלל כלל, ומנלך דלר'

160

יהודא אפשר להתפלל שחרית אחר שעה ד'. ונראה דלמדו מדאי' להלן דף כ"ח א', כל המתפלל תפלת שחרית לאחר ד' שעות לר' יהודא, עליו הכתוב אמר נוגי ממועד אספתי ממך היו. ועיקר מקרא זה אתי למאחרים קרבן חגיגה מן יום הראשון, כמוש"כ הרמב"ם בה' חגיגה פ"א. ומעתה כשם שבחגיגה אפשר להשלים, ה"נ מודה ר' יהודא דאחר ד' שעות אפשר להשלים. ואחר שכן יש ללמוד דלאו דוקא מש"כ הרי"ף דאי טעי וצלי, אלא דה"ה אם עבר כמוש"כ הרמב"ם ושו"ע, וכמו בחגיגה.

מכל זה יש ללמוד עוד דאינו אלא בתורת השלמה. ואם היה אונן עד שעה רביעית, שוב אינו יכול להתפלל עד חצות. וכמו בחגיגה אם היה חיגר בראשון. וכמו בהשלמה דתפלה שניה, דודאי אם היה אונן כל משך תפלה, אינו צריך להתפלל מנחה שתיים. ומזה הטעם ה"נ אחר ד' שעות.

וראוי לדעת, דאי אפשר לדמות שתי השלמות הללו לענין עבר במזיד. דודאי כל השלמה אפילו במזיד מהני כמו בחגיגה, ורק בשני תפלות כך הוא הדין:

רשימות שיעורים (רי"ד סולובייצ'יק) מסכת ברכות דף כו עמוד א

יש לעיין בבעיית הגמ', דהרי קיימא לן דאם טעה ולא התפלל שחרית מתפלל מנחה שתיים, אף על פי דלגבי תמיד של שחר כבר עבר זמנו, וקיי"ל עבר זמנו בטל קרבנו, וע"כ מוכח דתפלת תשלומין לא תלויה בזמן הקרבן אלא מכיון דתפלה רחמי היא כל אימת דרוצה יכול להתפלל, וא"כ מאי מספקא לן לגבי טעה ולא התפלל מנחה. ואולי יש לחלק דבטעה בשחרית אף על פי שעבר זמן הקרבת תמיד של שחר מ"מ הוי אותו היום, והיום מחייב שני התמידים, דחלה מצוה אחת להביא שני תמידים ליום. ומשום דהוי בכלל אותו מחייב שפיר איכא תשלומין בו ביום. משא"כ כשטעה במנחה דכבר עבר היום וחל מחייב ומצוה בפני עצמה דהיום הבא ומשו"ה ליכא תשלומין. אלא דלכאורה זה אינו דבגמרא משמע דאתינן עלה משום שעבר זמנו בטל קרבנו, וצ"ע דהכא נמי נימא הכי לגבי טעה בשחרית.

ויתכן דהגמ' מסתפקת ביסוד הדין דטעה בשחרית שמתפלל במנחה שתיים, האם זהו מדין תשלומין, או דהוי חפצא וקיום דתפלת שחרית שלא בזמנה, וכמו במתפלל שחרית לאחר ד' שעות קודם חצות לשיטת ר' יהודה, וכדנתבאר לעיל בדעת הרמב"ם (פ"ג מהל' תפלה ה"א). ונפק"מ לענין טעה במנחה, דאם הדין דכשטעה בשחרית מתפלל מנחה שתיים אינו מדין תשלומין אלא דהוי חלות וקיום של תפלת שחרית שלא בזמנה, י"ל דכל זה שייך רק באותו היום דאיכא מחייב אחד של תפלה לכל היום, וחל חפצא של שחרית שלא בזמנה כל היום, משא"כ בטעה במנחה לא יתפלל ערבית פעמיים מכיון דכבר עבר היום וליכא במנחה דין תפלת מנחה שלא בזמנה. אולם אם נאמר דכשטעה בשחרית מתפלל במנחה שתיים מדין תשלומין, י"ל שאף כשטעה במנחה יתפלל בערבית שתיים, משום דלגבי תשלומין אמרינן דלא איכפת לן שעבר זמן הקרבן, דתשלומין אינה חפצא של תפלה כנגד הקרבן הראשון אלא הוי חפצא של תפלת רחמי בפ"ע. ומסיק הגמ' דבטעה בשחרית מתפלל מנחה שתיים מדין תשלומין, וע"כ גם בטעה במנחה מתפלל ערבית שתיים מדין תשלומין. ולפי מסקנת הגמ' ליכא מחייב של תפלת שחרית אחרי חצות ומתפלל אחרי חצות מדין תשלומין בלבד.

חידושי הרשב"א מסכת ברכות דף כו עמוד ב

ואם הבדיל בשניה ולא הבדיל בראשונה שניה עלתה לו ראשונה לא עלתה לו, והכין קיי"ל, ואף על גב דאקשינן עלה מדתניא טעה ולא הזכיר הבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו וסלקא בקושיא כיון דלא סלקא בתיובתא לא מדחיא מחמת כך דדילמא אי אשגחו בה הוו משכחי לה פירוקא, והלכך קיי"ל כי האי

ברכות פרק רביעי שיעור 2

מאיר ליכטנשטיין

אוהל יונה מנחם ©

וכי האי, הדא בדוכתא והדא בדוכתא וכ"כ ר"ה גאון ז"ל, ואיכא למימר דהוי טעמא דכיון דאבדיל בשניה גלי דעתיה דראשונה צלי אדעתא דתשלומין ושניה משום חובתו ולא אבעי ליה לאקדומי תשלומין לשל חובת היום, והלכך שניה עלתה לו משום חובתו אלא שצריך לחזור ולהתפלל שלישית משום תשלומין ורואין את הראשונה כמי שאינה כדי שלא תקדם של תשלומין לשל חובת היום ומיהו אם לא הבדיל באחת מהן או שהבדיל בשתייהן אין מחזירין אותו דהא לא גלי דעתיה דראשונה לא תהא משום חובתו דשמא אף על פי שלא הבדיל בה טועה היה ואין מחזירין אותו, וכן כשהבדיל אף בשניה אפשר דטעה בשניה ושלא מדעת הבדיל בה, וכ"כ הגאון ז"ל.

פירוש רב האי ברכות כו ב

לא הבדיל לא בזולא בזו ואיכוון בקמיתא
לערבית ובשנייה לתשלומי מנחה עליו לוי
שתיהן מפני שיכול להבדיל (חל) [על] הכוס אבל אם
הבדיל בשנייה ולא הבדיל בראשונה גלי אדעתיה
שזו היא של ערבית שהוא מבדיל בה ואם הבדיל
נמי בשתייהן בדין דהוא שיעלו לוי שתייהן

חידושי הגר"ח סטנטיל

בענין טל ומטר

ברכות דף כו ע"ב. בשכח ולא אמר טל ומטר במנחה בערב-שבת, דהדין דמתפלל ערבית שתיים, ואף דבערבית לא יזכיר טל ומטר. וכבר הקשו התוס' (בד"ה טעה) בשכח לומר יעלה ויבא, מה מועיל מה שיתפלל ערבית שתיים כיון שעכשיו כבר אינו ר"ח ואינו אומר יעלה ויבא. אולם בטל ומטר אין להקשות כן משום דטל ומטר הוא מסדר התפילה וכשלא אמר הוי משנה ממטבע שטבעו חכמים, וכאילו לא התפלל כלל, אבל יעלה ויבא רק חיוב הזכרה היא, ולא הוי כלא התפלל, רק שחייב להתפלל שנים כדי שיזכיר יעלה ויבא, וע"כ שפיר מקשו מה מהני כשיתפלל ערבית שתיים.

בענין הבדלה בתפלה

ברכות דף כו ע"ב. הנה בשכח להתפלל במוצאי-שבת, דמתפלל למחר שנים. באיזו יבדיל, אמר הגר"ח ז"ל, דאף דתפילה שניה אתיא לתשלומין, מ"מ צריך לאמר הבדלה בראשונה, משום דדין הבדלה אינו סדר בתפילת ערבית של מוצאי-שבת, כי אם דהוא דין בתפילה ראשונה של חול, ואף אם הוא תפלת יום א'. [א"ה, וכן פסק הגרע"א בגליון השו"ע באו"ח סי' רצד, אך עי' במ"ב שם סק"ב ובביה"ל שפסק דיזכיר אתה חוננתנו בתפילה שניה שהיא להשלמה].